

Черцова О.В.*

ГЛОБАЛЬНА ДЕМОКРАТИЗАЦІЙНА ІНІЦІАТИВА ПРЕЗИДЕНТА США Б. КЛІНТОНА

У статті досліджується проблема розповсюдження неолиберальної демократії адміністрацією президента США Б.Клінтона після розпаду біполярної міжнародної системи. Проаналізовано основні виклики міжнародній безпеці. В цьому контексті доведено, що країни з високим рівнем нестабільності (недієздатні країни) стають єдиною перешкодою США на шляху до торжества неолиберального зразка демократії.

Ключові слова: демократія, недієздатні країни, демократизація, концепція, холодна війна, міжнародний порядок, США.

В статье исследуется проблема распространения неолиберальной демократии администрацией президента США Б.Клинтона после распада биполярной международной системы. Проанализированы основные вызовы международной безопасности. В этом контексте доказано, что страны с высоким уровнем нестабильности (недееспособные страны) становятся единственным препятствием США на пути к торжеству неолиберального образца демократии.

Ключевые слова: демократия, недееспособные страны, демократизация, концепция, холодная война, международный порядок, США.

The article investigates the problem of proliferation of neo-liberal democracy by the administration of U.S. President Bill Clinton after the collapse of the bipolar international system. Major challenges to international security are analyzed. In this context, it is proved that countries with high levels of instability (failed states) are the only obstacle in the way of the United States to the triumph of neo-liberal model of democracy.

Key words: democracy, failed states, democratization, concept, Cold War, World Order, the United States.

Обрання Білла Клінтона в листопаді 1992 р. Президентом США і інавгурація, яка відбулася 20 січня 1993, відкрило нову сторінку сучасної історії. В інавгураційній промові Клінтону вдалося донести до слухачів свою основну думку - необхідність змін і історичну значущість зміни поколінь у керівництва країною і приходу до влади молодих людей, що усвідомлюють свою «нову відповідальність». Обрання Клінтона, який двічі переобирався на посаду президента США (1993-2000), було сприйнято із задоволенням як більшістю виборців, так і світовою громадськістю. Вони пов'язували з правлінням демократів надії на відновлення економіки, стабільні темпи зростання і підвищення добробуту народу. У

* здобувач кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Рижков М.М.

світі очікували конструктивної поведінки США на міжнародній арені в контексті поширення основних демократичних цінностей та ринкової економіки.

Для більшої частини американського науково-експертного співтовариства, яке пов'язане із зовнішньою політикою, це був час осмислення результатів «холодної війни» та наслідків її закінчення для США і всього світу. Тоді сформувалися уявлення про те, що в «холодній війні» Сполучені Штати перемогли не тільки як держава, але і як носій певної системи цінностей: індивідуалізму, релігії, свободи підприємництва, що лежить в основі ліберальної ринкової економіки, а також принципів політичної демократії, про це найбільше говориться, наприклад, у роботах таких дослідників, як У. Хіланд [1], Д. Растоу [2] і Л. Фрідман [3].

У цей час в американському політичному істеблішменті починає виникати питання, наскільки виправданою є стратегія багатосторонніх дій на міжнародній арені, якщо основні тяготи військово-політичних місій поза межами власне «цивілізованого світу» неминуче доводиться брати на себе Вашингтону. Аналіз цього напрямку докладно висвітлено, наприклад, у роботах західних дослідників Дж.Ная [4] й М.Мандельбаума [5].

На думку авторитетного російського вченого В. Кременюка, це може пояснюватися, по-перше, тим, що закінчення «холодної війни» і розпад біполярної системи міжнародних відносин створили багато в чому більш спокійну обстановку у світі. Зникла ворожнеча між двома ядерними наддержавами, яка потенційно могла привести світ до катастрофи. Розпався радянський блок держав, що представляв собою для Заходу вороже угруповання і вважався серйозним противником як в Західній Європі, так і в Азії (це показала війна у В'єтнамі), Латинській Америці (Куба) та Африці (Ангола). Серцевиною міжнародних відносин перестало бути протистояння двох угруповань. Навпаки, в колишньому радянському таборі у цілому ряду держав після його розпаду з'явилося бажання влитися в систему американських союзів, зокрема НАТО і ОДКБ. Виникла перспектива розширення цих союзів як альтернативи колишньому радянському блоку і як засобу, який цементує нову розстановку сил. Небезпеки стратегічного вакууму в Європі вдалося уникнути [6].

В. Кременюк, зокрема, відзначає, що виникла слабкоструктурована, не обумовлена будь-якими юридичними документами чотирьохрівнева ієрархічна система держав на чолі з групою розвинених країн під керівництвом США, які визнали можливим зафіксувати свою перемогу в «холодній війні» розширенням позицій, посиленням ролі у світовій політиці та економіці, перетворенням принципів свого суспільного і політичного устрою (ліберальна демократія) на зразок для всіх інших країн світу. На більш низькому рівні цієї системи розташувалися країни, які активно проводили економічні реформи і змінювали політичний устрій з метою приєднання до групи найбільш розвинених країн - Росія, Китай, Індія, Бразилія, Південна Африка, Мексика і цілий ряд інших досить великих і потенційно потужних держав «перехідного» типу. Ще нижче розташувалися країни «традиціоналістської орієнтації», наприклад мусульманські, які частково вже ввійшли в тісний контакт з більш розвиненими країнами (наприклад, країни ОПЕК), але зберегли цивілізаційну специфіку та інші цінності, що ставлять їх в опозицію до християнського світу. І ще нижче - держави з високим рівнем нестабільності (англ. failed states), в яких так і не були створені міцні державні структури і відбувалися гострі міжобщинні, міжплеменні та міжетнічні війни [6].

У цьому контексті вважаємо за необхідне більш ґрунтовно дослідити проблему країн з високим рівнем нестабільності. Наразі необхідно зазначити, що термін «failed state», який найчастіше перекладається та використовується в україномовній та російськомовній

науковій літературі як «держава, що не відбулася» було введено у науковий і політичний обіг на початку 1990-х рр. американськими дослідниками Джеральдом Хельманом і Стівеном Ратнером [7, с. 3]. Незважаючи на критику самого терміна, також як і самої концепції «держав, що не відбулися», він все ж набув поширення і закріпився спочатку у політичній, а згодом у міжнародно-правовій термінології. Зазначимо, що серед американських вчених, які безпосередньо займалися критикою цієї концепції необхідно виділити науковий доробок Х. Річардсона [8, с. 1], Р. Гордона [9, с. 904] і Р. Вайлда [10, с. 425].

Згідно з визначенням одного з авторитетних політологічних довідників «failed state» - це «номінально суверенна держава, яка не може довше підтримувати своє існування як життєздатна політична та економічна одиниця. Вона стає некерованою і недостатньо легітимною в очах міжнародного співтовариства» [11, с. 105-107].

Однак, незважаючи на збільшення інтересу дослідників до даного феномену, констатуємо відсутність загальноприйнятого визначення «держави, що не відбулася». Вчені по-різному трактують та перекладають термін «failed state» - «неспроможна держава», «держава, що не відбулася», «держава-невдаха», «держава в руїні», «недієздатна держава», «держава з високим рівнем нестабільності», «слабка держава» тощо.

Для правильного визначення цього терміна необхідно враховувати і таке поняття як «Failed States Index», який перекладається і використовується трохи інакше, не як «індекс держав, що не відбулися», а як «індекс недієздатності держав».

У цьому контексті враховуємо той факт, що «Failed States Index» (Індекс недієздатності держав) - комплексний показник, що характеризує здатність (і нездатність) влади контролювати цілісність території, а також демографічну, політичну та економічну ситуацію в країні. Дослідження і рейтинг, що супроводжуючий його випускається щорічно незалежною громадською організацією «The Fund for Peace», яка спеціалізується на вивченні причин і умов, що викликають війни, і робить зусилля по їх запобіганню, і політологічним журналом «Foreign Policy». Індекс недієздатності позиціонується як порівняльний інструмент для оцінки ризику і прогнозування внутрішньодержавних конфліктів. Він був розроблений у 2005 р. під керівництвом президента організації «The Fund for Peace», політолога і міжнародного експерта в галузі конфліктології Полін Бейкера (Pauline H. Baker). Передбачається, що Індекс повинен використовуватися державами для аналізу проблемних моментів у їхній політиці, раннього попередження конфліктів на своїй території і може допомогти нестабільним країнам у розробці стратегій, які могли б зменшити ймовірність виникнення конфліктів. Крім оцінки ризику і прогнозування конфліктів, автори дослідження підкреслюють його здатність провокувати дискусії, особливо в тих країнах, які мають високий рейтинг за Індексом [12].

Враховуючи всі тонкощі перекладу й неоднозначності трактування самого поняття «failed state» авторка дисертаційного дослідження пропонує надалі вживати термін «недієздатна держава». Він, на її переконання повніше і глибше відображає проблеми, з якими стикаються країни з високим рівнем нестабільності. Хоча в даний час не існує універсального визначення «недієздатної держави» воно, все-таки, служить для позначення як держав, що знаходяться у нестабільному, або «прикордонному», стані, тобто балансують на грані економічної та політичної кризи, так і держав, які тривалий час перебувають в стані деградації.

«Недієздатні держави» згадані в якості однієї з нових загроз у Стратегії національної безпеки США 2006 р. [13]. У доповіді Групи високого рівня з питань загроз, викликів і змін «Більш безпечний світ: наша спільна відповідальність», в якості однієї з нових загроз

вказується наявність «недієздатних держав» [14]. До проблеми «недієздатних держав» також звернувся Генеральний Секретар ООН Кофі Аннан у своїй доповіді на Генеральній Асамблеї ООН «При більшій свободі: до розвитку, безпеки і прав людини для всіх» [15].

Більшість дослідників дотримуються думки, згідно з якою державу можна назвати «недієздатною», якщо вона не в змозі виконувати свої основні функції, а також не має ефективного контролю над своєю територією і кордонами. Така держава не може відтворювати умови для свого існування, хоча деякі елементи держави можуть продовжувати своє існування. Термін «недієздатна держава» широко використовується політичними коментаторами і журналістами, які часто-густо надають йому оцінний, а в багатьох випадках і суб'єктивний, характер, що створює додаткові протиріччя. Для того, щоб зробити визначення більш точним, організацією «The Fund for Peace» запропоновані наступні ключові ознаки «недієздатної держави»: втрата фізичного контролю над своєю територією, або державної монополії на законне використання фізичної сили на своїй території; нездатність легітимної державної влади забезпечити процес прийняття колективних рішень; нездатність легітимної державної влади забезпечити елементарні громадські послуги; нездатність взаємодіяти з іншими державами в якості повноправного члена міжнародного співтовариства [16].

При складанні Індексу експерти протягом року аналізують країни світу за допомогою спеціального системного інструменту оцінки конфліктів (Conflict Assessment System Tool). Аналіз проводиться на підставі 12 критеріїв - так званих «індикаторів уразливості» держави, які об'єднані у три групи: соціальні, економічні та політичні.

Соціальні показники: рівень демографічного тиску; рівень міграції біженців та переміщених осіб; наявність незадоволених і мстиво налаштованих груп; стійка і перманентна еміграція з країни.

Економічні показники: нерівномірність економічного розвитку, рівень економічної нестабільності.

Політичні показники: рівень делегітимізації та криміналізації державних структур, наявність і якість суспільних послуг; рівень порушень прав людини, рівень впливу апарату державної безпеки як «держави в державі»; рівень впливу групових та кланових еліт; ступінь втручання інших держав або зовнішніх політичних суб'єктів [16].

Для загальної оцінки стану країни експерти піддають аналізу здатність п'яти ключових державних інститутів - політичного керівництва, армії, правоохоронної системи, судової системи і цивільних служб - забезпечити безпеку держави та її громадян. Протягом року аналізуються численні інформаційні матеріали, розміщені у відкритих джерелах і підраховується кількість негативних і позитивних оцінок за всіма індикаторами. Потім експерти аналізують всю сукупність інформації для кожної країни і розраховують підсумковий Індекс за шкалою від 0 (найвища ступінь стабільності - максимально низькі ризики і загрози) до 10 (найменша ступінь стабільності - максимально високі ризики і загрози) з використанням десятих часток. Загальний результат - сума всіх індикаторів (максимальна - 120 балів) стає визначальною при складанні рейтингу [16].

Наразі зазначимо, що Україна за результатами 2011 р. знаходиться на 110 місці з 177 країн, які беруть участь у рейтингу, з індексом 69, 0. Для порівняння Росія знаходиться на 82 місці з індексом 77, 7, а Грузія на 47 місці з індексом 86, 4. Примітно, що США перебувають на 158 місці з індексом 34, 8, а найстабільніша країна у рейтингу Фінляндія з індексом 19,7 [17].

Початок активного обговорення проблеми «недієздатних держав» у зовнішньополітичному дискурсі США відноситься до першої половини 1990 рр., тобто під

час президентства Б.Клінтона. Крах біполярної структури світового устрою й трансформація міжнародної системи, що пішла за ним, загострили кризові явища в ряді країн, що розвиваються. Багато з них втратили джерело зовнішньої допомоги в особі соціалістичного табору і перейшли в категорію «глибокого півдня». Саме серед них стали виділяти «недієздатні» держави, характерними рисами яких стали нездатність захищати свій суверенітет і контролювати політичну ситуацію на власній території, а також відсутність або дефіцит легітимних правлячих еліт [18].

У період правління двох адміністрацій Б. Клінтона вважалося, що сам факт існування «недієздатних держав» породжує цілу серію викликів для міжнародної безпеки. У їх числі називалися надання такими країнами притулку терористам, потурання незаконній торгівлі зброєю або нездатність припинити її. Вважалося, що такі держави «експортують політичну нестабільність» на суміжні території.

«Недієздатні держави» після завершення «холодної війни», коли склався безпрецедентний міжнародний порядок, стають єдиною перешкодою США на шляху до торжества неоліберального зразка демократії і капіталізму в знов єдиному світі. Єдина наддержава світу — Сполучені Штати Америки — очолюючи єдиний у світі військовий альянс і виробляючи майже четверту частину світового ВВП, здійснювала контроль над усіма районами світу. Своєю етикою, політичним мисленням, технологічним проривом США задали темп і напрям руху всьому сучасному світові. Американська відкритість в оцінці власних досягнень і невдач може слугувати прикладом для державних керівників багатьох країн світу. Один із двох лідерів двох протилежних систем, які у 45-річній виснажливій боротьбі доводили свою життєздатність, США з 1991 р. перетворилися на глобального лідера. Теза однополюсності світу ґрунтується на американській економічній, технологічній, військовій і культурній могутності. Звідси, на думку правлячої еліти США, впливає об'єктивне право на американське «глобальне керівництво» світом в інтересах миру, свободи і демократії.

Як зазначає український вчений Є.Камінський, «Б. Клінтон практично одразу після його обрання президентом диктує американські умови стосовно подальших перспектив становлення і розвитку системи міжнародних відносин. При цьому він вочевидь керується тезою про те, що після «холодної війни» міжнародна стратегія його країни має будуватися на відомих засадах, якими завершувалися всі попередні війни. Відтак, «поразку потерпіла комуністична система, але переможеними в «холодній війні», де-факто, відчули себе народи нових незалежних держав пострадянського простору. Недавнім сателітам Москви зі Східної Європи одразу була запропонована ціла мережа підготовчих заходів до «повернення» в Європу, а, скажімо, Україні рекомендували позбутися ядерного статусу, передавши значну частину відповідних озброєнь Росії як спадкоємниці СРСР. Була закладена міна сповільненої дії під майбутнє, а саме: російські прихильники збереження домінування Москви на теренах колишнього СРСР одержали час на переосмислення того, що сталося, і повернення до влади. Захоплений «демократизмом» Б.Єльцина, американський президент повірив у те, що з розпадом Радянського Союзу назавжди у минуле відійшли великодержавні амбіції російського політикуму. Відтак, сьогодні немає жодних підстав дивуватися швидкому перевтіленню В.Путіна в лідера, схильного до політичної тиранії. Річ не в конкретних особах, а у недооцінці Америкою здатності фахівців високої кваліфікації з радянського КДБ до самовідтворення» [19, с. 123].

На підтвердження переваг демократії і капіталізму євро-американського зразка Є. Камінським наводяться приклади безслідного зникнення його політичних альтернатив — фашизму, соціалізму і комунізму. Зростаюча відносність «комуністичності» політичної

системи в Китаї, де, за всіх суперечностей, відбувається поетапне впровадження демократії, виступає у цьому сенсі жорстким аргументом на користь нашого загального висновку. Його суть у тому, що для реалізації євроатлантичного вибору державою перехідного типу має дотримуватися принцип щирості і точності у формулюванні своїх намірів та виборі відповідних механізмів. В Україні тут має місце відверта суперечність між деклараціями і державною політикою, що виступає ще однією суттєвою причиною негативізму Брюсселя і частково Вашингтона до українських еліт [19, с. 184].

Підтверджується цей висновок і глобальною тенденцією поширення демократії у ХХ ст. за рахунок країн, що розвиваються, а також завдяки краху колоніальної системи. Хоча в останньому випадку з багатьох причин залишаються поширеними авторитарні режими (на сьогодні близько третини населення країн, що розвиваються, живуть в умовах авторитаризму), на загальну світову тенденцію це вирішальним чином не впливає. Якщо глянути на відповідні процеси в останні десятиліття, то спостерігалось поетапне (поступове) поширення демократії. Завдяки цьому у світі, як це не парадоксально звучить в умовах війни в Іраку та Афганістані, спостерігається серйозне зменшення кількості збройних конфліктів. Після сплеску 1950 – 1990-х рр. в останні 10 рр. утримується тенденція спаду. Бодай частково і доволі часто підтверджується відома теза 42-го Президента США Б. Клінтона про те, що в сучасному світі «демократії не воюють між собою» [19, с. 185].

Загалом, у 2000 р., наприкінці президентства Б.Клінтона, половина населення світу жила в державах з демократичними політичними системами, які відповідали прискіпливим вимогам трансатлантичної спільноти. Особливість полягає і в тому, що майже всі більш-менш розвинуті країни стали тепер демократіями або обрали стратегію демократизації, яка здійснюється з урахуванням національних особливостей і традицій.

Як відзначається у доповіді «Мир і конфлікт 2003: глобальне дослідження збройних конфліктів, рухів за самовизначення і демократії», в 1950 р. кількість демократичних і авторитарних режимів практично збігалася, а, починаючи з 1980-х рр., спостерігається невинний ріст кількості демократій. Він відзначається і на початку ХХІ ст. Загалом же, ця тенденція була в ХХ столітті провідною, попри авторитарні, фашистські, нацистські, комуністичні та інші антидемократичні експерименти. Значною мірою відбувається це через переважання позитивного взаємовпливу і взаємозв'язку між рівнем демократії й економічним розвитком, а також закономірний інтелектуальний пошук подолання недоліків ринкової економіки і ліберальної демократії [20].

Розглянувши загальні події останньої декади ХХ ст., яка без перебільшення стає новим трансформаційним етапом сучасної міжнародної системи, повернемося до більш ретельного аналізу зовнішньополітичних дій Б.Клінтона на світовій політичній арені в контексті місії США з розповсюдження демократичних прав і свобод у світі та основних положень програми Б.Клінтона. Важливим стало те, що Б. Клінтон розумів, що без встановлення нового міжнародного порядку і без демократизації міжнародних відносин промислово розвинені країни не зможуть вирішити глобальні проблеми, такі, як енергетична, сировинна, продовольча, екологічна, проблема міжнародної безпеки та інші. Б. Клінтон і Г. Клінтон відвідали багато країн по всьому світу, причому перша леді була радником Президента з усіх питань зовнішньої і внутрішньої політики.

Президент Білл Клінтон мав нове бачення проблем Сполучених Штатів на рубежі ХХІ ст. Після індустріального суспільства в США приходить інформаційне суспільство. Якщо основою промислового перевороту була машина, то основою інформаційного суспільства є комп'ютер, інформація та новітні технології. Інформаційне суспільство

пред'являє зростаючий попит на фахівців з вищою освітою. У цьому контексті зауважимо, що їх питома вага на кінець 2010 подвоїлась порівняно з 80-ми рр. XX ст. Це зумовило величезні інвестиції в людину - в системи освіти й охорони здоров'я. Б. Клінтон стверджував, що людський капітал стає більш важливим фактором виробництва, ніж фізичний капітал, вкладений у будівлі і машини [21].

Прихід до влади адміністрації демократів привів до збільшення уваги, що у Вашингтоні стали приділяти відносинам з колишніми соціалістичними країнами, які стали, як було прийнято вважати, на шлях переходу від авторитаризму до демократії («демократичного транзиту»). Американське керівництво, осмислюючи зміни у світі, розмірковувало над тим, як направити хід змін у сприятливому для США руслі. Перш за все малося на увазі ліквідувати потенціал відновлення військової загрози з боку Росії. Крім того, було важливо створити умови, при яких найбільш розвинені країни Заходу могли отримати доступ до інтелектуальних, людських, просторових та інших ресурсів колишніх «закритих» країн. Потрібно було подолати їх ізольованість за допомогою включення у світові господарські та політичні процеси [22].

Передбачалося, що США сприятимуть розповсюдженню демократії в колишніх соціалістичних країнах і зуміють виховати з молодих демократичних режимів партнерів Сполучених Штатів у світовій політиці. По суті, мова йшла про поширення американського впливу на великі простори, раніше малодоступні для Заходу.

Отже, важливе місце в дипломатичній програмі Клінтона займали Росія, Україна, Казахстан та інші держави СНД. Він допомагав їм проводити реформи в цей вирішальний період переходу до ринкової економіки. Білл Клінтон зустрічався 10 разів з президентом Росії Б. М. Єльциним тільки за перші чотири роки свого президентства. Необхідно додати й той факт, що активно брала участь у переговорах і Г. Клінтон. Б. Клінтон та державні секретарі У. Крістофер і М. Олбрайт надавали також велике значення політиці на Балканах, прагнули навести порядок у Боснії та Сербії. Було прийнято рішення ООН про використання військ НАТО для цих цілей у районі Сербії і Косово.

Багато часу і сил витратили дипломати США для поліпшення відносин між Ізраїлем і Палестиною. Клінтон до останніх днів свого президентства вів переговори про нормалізацію відносин між Ізраїлем і Палестиною. Він писав у книзі «Мое життя», що терористи не тільки вбивають людей, а й вбивають надію на мир у цьому регіоні.

Один із теоретиків «розповсюдження демократії» Л. Даймонд, редактор журналу «Democracy Journal» і провідний експерт Інституту Гувера, так описав у 1992 р. ціннісні мотиви американської зовнішньої політики: «Ніколи, з самого закінчення Першої світової війни, західні демократії не мали такої можливості для того, щоб створити політичну основу нашого світу. Шляхом розповсюдження демократії за кордоном Сполучені Штати можуть допомогти світу вперше в історії складатися переважно з сталих демократій» [23, с. 30-32].

Такі уявлення отримали розвиток і після закінчення президентства Дж. Буша-старшого - в новій концепції «розширення демократії» (enlarging democracy), взятої з 1993 р. на озброєння ідеологами команди президента У. Клінтона. Основоположником концепції «розширення демократії» у світі, після розпаду біполярної міжнародної системи, є помічник президента США Б.Клінтона з національної безпеки Ентоні Лейк. Він 21 вересня 1993 виступив у Школі перспективних міжнародних досліджень Університету Джонса Гопкінса (м. Вашингтон) з промовою, в якій було оголошено концепцію «розширення демократії». Її сенс полягав у тому, що сприяння демократизації колишніх соціалістичних режимів у Євразії проголошувалося пріоритетом американської зовнішньої політики.

Необхідно зазначити, що відверто прагматична спрямованість концепції «розширення демократії» полягала в збільшенні впливу США в НАТО і ЄС за рахунок зміцнення нових демократичних держав Східної Європи. А для самих американських еліт вона була невід'ємно пов'язана з ідеологічним компонентом - розширенням впливу тих цінностей і політико-культурних засад, на яких заснована американська демократія [24, с. 13].

Період перебування при владі Білла Клінтона являє собою в цілому успішний для президента, але вельми суперечливий для країни етап розвитку Сполучених Штатів Америки. В області зовнішньої політики США в роки президентства Клінтона зуміли успішно здійснити ряд важливих заходів, які виводять політику цієї країни на світорегулюючий рівень. Адміністрації Клінтона вдалося: 1) не просто провести розширення НАТО, нейтралізувавши супротивників усередині країни, але й закріпити тенденцію до подальшого розширення альянсу на Схід; 2) поєднати стратегію НАТО з глобальними інтересами США; 3) закріпити військово-силову модель врегулювання конфліктів.

Таким чином, період 90-х рр., на які припадає перебування при владі Біла Клінтона, був важливим етапом перебудови сучасної системи міжнародних відносин, економічної та політичної взаємодії між її учасниками. Значні зміни, що відбулися як всередині США, так і на світовій арені багато в чому зачіпали їх позиції, пов'язані перш за все з незгодою учасників міжнародної системи будувати однополярний світовий порядок на чолі з Америкою.

В результаті закінчення «холодної війни», розколу СРСР і революцій у країнах колишнього соціалістичного блоку прискорилися інтеграційні процеси в певних географічних зонах, які здавна з ряду причин економічного і політичного характеру тяжіли одна до одної, і які на кінець ХХ ст. здатні кинути виклик США, наприклад країни БРІК та Європейський Союз. Вони усе більшою мірою висловлювали невдоволення односторонніми діями США на світовій арені, що змусило багатьох вчених і аналітиків казати про початок формування «багатополярного світу» і «початок кінця» лідерству Америки.

В цілому, у ході формування глобальної стратегії США були поставлені питання створення нового світового порядку, в якому США повинні зберегти статус основного системоутворюючого центру та ексклюзивного розповсюджувача неоліберальної демократії та капіталізму у світі. Діяльність 42-го президента США, яка до 2000 року привела до демонтажу існуючого режиму забезпечення безпеки, зумовила посилення конфліктогенності у світі.

Список використаних джерел

1. Hyland W.G. America's New Course / W.G. Hyland // Foreign Affairs. – Spring 1990. Vol. 69. - № 2. – P. 1-12.
2. Rustow D.A. Democracy: A Global Revolution?/ D.A. Rustow – [Електронний ресурс] // Foreign Affairs. – 1990. Vol. 69. № 4. – Режим доступу:<http://www.foreignaffairs.com/articles/46003/dankwartarustow/democracyaglobalrevolution>.
3. Freedman L.D. Order and Disorder in the New World/ L.D. Freedman – [Електронний ресурс]// Foreign Affairs. – 1991/ 1992. – Vol. 71, № 1. – Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com/articles/47452/lawrence-d-freedman/order-and-disorder-in-the-new-world>.
4. Nye J. The American national interest and global public goods/ J. Nye // International Affairs. – 2002. – Vol.78. - 2002, №2. – P. 232-245.

5. Mandelbaum M. The inadequacy of American power/ M. Mandelbaum // Foreign Affairs. – 2001. – Vol.81, №5, September/October, – P. 61-73.
6. Кременюк В. Порядок после кризиса: каким ему быть?/Виктор Кременюк. – [Электронный ресурс] // Международные процессы. – Сентябрь–декабрь 2010. – Том 8, № 3(24). – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/twenty-first/002.htm>.
7. Helman G, Ratner S. Anarchy rules: Saving Failed States/ Gerald Helman, Steven Ratner // Foreign Policy. – Vol. 89, No. 3. – 1992. – P. 2-14.
8. Richardson H.J. «Failed States», self-determination, and preventive diplomacy: Colonialist nostalgia and democratic expectations./ Henry J. Richardson // Temple International and Comparative Law Journal. – Vol. 10, – No. 1. – 1996. – P. 1-18.
9. Gordon R. Saving failed states: Sometimes a neocolonialist notion./ Ruth Gordon // American University Journal of International Law & Policy. – Vol. 12. – 1997. – P. 904-974.
10. Wilde R. The skewed responsibility narrative of the «failed states» concept./ Ralph Wilde // ILSA Journal of International & Comparative Law. – Vol. 9, No. 1. – 2003. – P. 425. – P. 425-429.
11. Griffiths M. O'Callaghan T. International relations: the key concepts./ M. Griffiths, T. O'Callaghan. – New York: Routledge, 2003, – P. 105-107.
12. Рейтинг стран мира по уровню недееспособности 2011- Информация об исследовании. — [Электронный ресурс]/ Центр гуманитарных технологий. – 20.06.2011 – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/ratings/failed-states-index/info>.
13. The national security strategy of the USA. - [Электронный ресурс]/Офіційний сайт Білого Дому. - March 2006. – P. 16. – Режим доступа: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/nss2006.pdf>.
14. Доклад Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам «Более безопасный мир: наша общая ответственность». Документ ООН А/59/565. – [Электронный ресурс]/ Офіційний сайт ООН. – 23.09.08. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/secure-world/report.htm>.
15. Доклад Генерального секретаря ООН «При большей свободе: к развитию, безопасности и правам человека для всех». Документ ООН А/59/2005. – [Электронный ресурс]/ Офіційний сайт ООН. – 23.09.08. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/largerfreedom>.
16. Рейтинг стран мира по уровню недееспособности 2011 — [Электронный ресурс]/ Центр гуманитарных технологий. – 20.06.2011 – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/state/2011/06/20/2980>.
17. Failed state index 2011 – [Электронный ресурс]/ Fund for Peace. - January 5, 2012. – Режим доступа: <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>.
18. Минаев Максим. Проблематика «слабых государств» в американской аналитике/ Максим Минаев. – [Электронный ресурс]// Международные процессы. - Сентябрь–декабрь 2010. – 8, № 3(24). – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/fourteen/008.htm>.
19. Камінський Є. Є. Світ переможців і переможених. Міжнародні відносини і українська перспектива на початку ХХІ ст./ Євген Євменович Камінський – К.: Центр вільної преси, 2008. – 336 с.
20. Peace and conflict 2003: a global survey of armed conflicts, self-determination movements, and democracy. – [Электронный ресурс]/ Режим доступа: http://repository.forcedmigration.org/show_metadata.jsp?pid=fmo:2610.
21. Мотылев Вениамин. Достижения администрации Б.Клинтон/ Вениамин Мотылев. – [Электронный ресурс]// Запад Восток. – 12.03.2007. – Режим доступа: <http://www.west-east.us/49/article/1964.html>.

22. История международных отношений (1918-2003) / Т.3. События 1945-2003 / Раздел четвертый. Глобализация / Глава 12. Распад биполярной структуры (1991–1996)/Под ред. А.Д.Богатурова. – [Электронный ресурс]/ М.: 2000. – Режим доступа: http://www.diphis.ru/raspad_bipolyarnoy_strukturi-c287.html.
23. Diamond L. Promoting Democracy/ L.Diamand// Foreign Policy. -1992. № 87. – P. 25-46.
24. Schonberg K. Traditions and Interests: American Belief Systems, American Policy and the Bosnian War/ K. Schonberg // World Affairs. 1999. Summer. – P. 11-21.